

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

99/036

BRUGBAUER, Ralf - BARTH, Dirk: Abgrenzung oder Partnerschaft? Anmerkungen aus der Praxis zur Erwerbungs Kooperation in universitären Bibliothekssystemen = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 8.no. 1348-1352.p. Bibliogr.

Elhatárolódás vagy partnerség? Gyakorlati megjegyzések az egyetemi könyvtári hálózatok állománygyarapítási együttműködéséhez

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtári hálózat; Könyvtáros -felsőfokú

Vitatott kérdés, hogy milyen legyen az egyetemi könyvtárak állománygyarapítási gyakorlatában a központi könyvtár és a kari, ill. intézeti könyvtárak viszonya, és milyen arányú legyen a könyvtárosok és a tanárok részvétele a könyvek kiválasztásában? A szerző a Marburg-i Fülöp Egyetem könyvtárának gyakorlatát ismerteti. (A patinás egyetem alapítója és névadója, Fülöp tartományi herceg a városban élt Árpád-házi Szent Erzsébet leszármazottja. – a ref.)

Marburgban az állománygyarapítási keret szűkössége és a sajtótermékek árának rendkívüli emelkedése miatt lehetetlenné vált a kívánt állomány párhuzamos biztosítása a központi és a kari, ill. intézeti könyvtárakban. Abból az elvből kiindulva, hogy a könyvtárak üzemszerű működésében a központi

könyvtár az illetékes, az egyes szakterületek állománygyarapításában viszont a szakterület, ill. annak tanárai, kooperációs megállapodás jött létre. Ennek értelmében az Egyetemi Könyvtár szakreferensei vették át az egyetem kisebb szakterületi könyvtárainak vezetését (jelenleg 6 szakreferens vezeti az egyes szakterületek könyvtárait, ezek a központi könyvtár fiókkönyvtáraként működnek), s így az egyetem történetében első ízben szakemberek felelősek a könyvtárak szakmai-könyvtártechnikai tevékenységéért. A szakreferensek ezzel párhuzamosan a központi könyvtárban is ellátják szakmai feladataikat.

A megállapodás részletesen rögzíti az állománygyarapítás mikéntjét is. A teljes beszerzési keret egyharmada fölött a központi könyvtár rendelkezik, kétharmada fölött az egyes tudományterületek könyvtárai. Az utóbbiakban bizottság végzi a gyarapítás érdemi munkáját, melynek tagjai a különböző részlegek, intézetek megbízott tanárai, tudományos munkatársai és a szakreferens, mint a könyvtár vezetője. Ezzel szoros és felelős kooperációs tevékenység jött létre a szakterületek tudományos munkatársai és a könyvtárosok között, a szakreferensek pedig mint „két különböző világ között ingázó” könyvtári szakértők és információs menedzserek bizonyos önállósághoz és cselekvési szabadsághoz jutnak.

(Katsányi Sándor)

99/037

SIMPSON, Donald B.: Economics of cooperative collection development and management: the United

States' experience with rarely held research materials = IFLA J. 24.vol. 1998. 3.no. 161-165.p.

Az együttműködéses gyűjteményfejlesztés és -kezelés gazdaságossága: a Center for Research Libraries tapasztalatai a ritkán használt tudományos dokumentumokkal kapcsolatban

Általános tudományos könyvtár; Egybehangolt állományalakítás; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Könyvtári rendszer; Letéti könyvtár

A Tudományos Könyvtárak Központja (Center for Research Libraries, CRL) az amerikai felsőoktatási és tudományos könyvtárak konzorciuma. Egyedülálló a maga nemében, mert öt és fél milliós állománnyal is rendelkezik. 1965-ben alapította 22 közép-nyugati egyetem raktározási gondjainak enyhítésére (lényegében a főlőspéldányok letétbe helyezésére) és a kutatók ritkábban keresett művek iránti igényeinek kielégítésére. Előzményei már 1949-re visszanyúlnak. 1960-ban már megindult a gyűjtemény közvetlen gyarapítása a Farmington-terv kiegészítéseképpen.

A program sikerének kulcsa a gyors könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatás, a hatékony keresés és bibliográfiai feltárás. A beszerzett műveket korlátlan ideig megőrzik, tehát állományvédelmi feladatokat is felvállalnak. A CRL állományát a tagkönyvtárak helyi gyűjteményük kiterjesztéseként fogják fel. A CRL katalógusa (CRLCATALOG) a weben is elérhető. A dokumentumokat lehetőség szerint faxon vagy az ARIEL rendszer útján, esetleg mikrofilmen szolgáltatják, évente százezer tételt. Olvasótermet is működtetnek, ebben 1997-ben ezer kéressel foglalkoztak.

A CRL közös, egyeztetett gyarapítási programot működtet a nyomtatott, a mikrofilmes és az elektronikus dokumentumok tekintetében:

1) A hírlap-gyűjteményben az USA minden államából és a világ minden országából legalább egyfajta hírlapot beszerznek, emellett erősen szakosodott hírlapokat is gyűjtenek. Konkrét kérésre szerzik be hírlapok visszamenőleges évfolyamait.

2) A folyóirat-gyűjtemény az észak-amerikai könyvtárakban ritkán előforduló címekre összpontosít.

3) A disszertáció-gyűjtemény ajándékok, csere, konkrét kérésre történő beszerzés és a tagok letétei alapján gyarapszik.

4) A retrospektív gyűjteményben archivális anyagok (válogatott monográfiák, tankönyvek, kormányzati dokumentumok) szerepelnek.

5) A CRL hat együttműködéses mikrofilmmezési projektet koordinál: az afrikai, latin-amerikai, középkeleti, szláv és kelet-európai, dél-ázsiai és délkelet-ázsiai irodalom területén.

1997-ben a CRL gyarapodása 80 ezer kötet volt, ezek egy kötetre eső költsége 13 dollár (szemben az egyéb beszerzések 62 dolláros árával). Az egyes tagok számára egy-egy kötet 38 centbe került. A 165 tag mentesül a beszerzés, feldolgozás és tárolás gondjaitól. Az elmúlt 12 évben a CRL pályázatokból 10 millió dollár bevételhez jutott (ez háromévi tagsági díjnak felel meg), ebből finanszírozta fejlesztéseit és különböző projektjeit.

Az elektronikus dokumentumok megjelenése minden eddiginél nagyobb kihívást jelent a tudományos könyvtárak számára. A 90-es években a CRL digitalizálási projektekbe fogott. Egyik projektje keretében a Mellon Alapítvány támogatásával 19. és 20. századi brazil kormányzati dokumentumokat (közel egymillió oldalt) konvertálnak. Számos e-folyóirattal kapcsolatos projekt van folyamatban, köztük a JSTOR projekt, amely folyóiratok retrospektív adatbázisaihoz enged online hozzáférést. A CRL igyekszik ezen adatbázisok szolgáltatóival kooperálni, például felvállalta, hogy megőrzi helyettük a folyóiratok nyomtatott számait.

A CRL egyértelmű gazdasági előnnyel jár az észak-amerikai könyvtárak számára. Tudományos doku-

mentumok nagy választékához kínál hozzáférést és lényegesen alacsonyabb áron, mint amit a könyvtárak egyénileg el tudnának érni.

(Hegyközi Ilona)

99/038

COUTTS, Margaret M.: Collecting for the researcher in an electronic environment = *Libr.Rev.* 47.vol. 1998. 5-6.no. 282-289.p.

Állományépítés a kutatók számára az elektronika világában

Állományalakítás; Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Könyv; Megőrzés

A tudományos kutatást szolgáló állományok történeti fejlődésének fényében a cikk az elektronikus információk jelentőségét vizsgálja, különösen az állománygyarapítás és a szolgáltatások elméleti és gyakorlati kérdéseivel összefüggésben. A létező gyakorlatot ki kell szélesíteni, figyelembe véve az elektronikus információk eltérő természetét. A tárgyalt szempontok a következők: a válogatás kritériumai, a források hatékony felderítése, a meta-adatok szerepe és az elektronikus kereső eszközök. Rámutat a forrásmegosztás új fejleményeire. Érinti az állományok fizikai környezetének változásait, továbbá a nyomtatott kontra elektronikus dokumentumok szolgáltatásának bizonytalanságait. Hangsúlyozza a megfelelő technológiai tervezés és ellátás szükségességét, továbbá az információs szakemberekkel szemben támasztott új követelményeket. Ez különösen a kutatóknak nyújtandó tanácsadásra és az értéknövelt (value added) szolgáltatásokra vonatkozik. A következtetés az, hogy a tudományos állományok hibrid forrásokká válnak, megnövelve és kiterjesztve a kutatók információellátásának választékát.

(Autoref.)

99/039

DUHON, Lucy: Enhancing a newspaper collection using the World Wide Web = *Internet Ref.Serv.Q.* 3.vol. 1998. 3.no. 45-80.p.

A hírlapgyűjtemény kibővítése elektronikus újságokkal egy amerikai egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Hírlap; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A Toledo Egyetem Könyvtárában (Ohio) 1990 óta a nyomtatott újságok előfizetését kb. 33%-al csökkentették. Közben a weben publikált újságok száma ugrásszerűen megnövekedett, ami arra készítette a könyvtárat, hogy megvizsgálja a lapok online elérhetőségének lehetőségét. Ennek célja egyrészt a lemondott újságok szolgáltatásának biztosítása, másrészt az állomány kibővítése új elektronikus újságokkal. A cikk megvizsgálja az online újságkiadás irányzatait, feltérképezi azokat a web-helyeket, ahol a könyvtár számára szükséges lapok fellelhetők, kritikusan értékeli ezeket, és tárgyalja az online gyűjteményhez való hozzáférés kérdéseit.

(Autoref.)

99/040

HARWOOD, Paul - PRIOR, Albert: The role and services of subscription agents = *Libr.Inf.Briefings.* 81.no. 1998. 1-12.p.

Előfizetési ügynökségek szerepe és szolgáltatásai

Folyóirat-előfizetés; Szolgáltatások

A folyóiratterjesztő ügynökségek a kiadók és a könyvtárak között helyezkednek el a tudományos tájékoztatási láncban, mindkét fél igényeit igyekeznek kielégíteni termékeikkel és szolgáltatásaikkal.

A folyóirat-előfizetések világméretű piaca két és fél milliárd dollárt tesz ki. Egy vezető folyóirat-ügynökség negyvenezer kiadóval áll kapcsolatban, adatbázisa kétszázezer címet tartalmaz. A folyóirat-piac állandó változásban van: változnak a címek, a formátumok, a megjelenési gyakoriság, az árak. Mindezt még tovább bonyolítják az elektronikus kommunikáció hatásai (archiválás, hozzáférés stb.)

A Folyóirat-ügynökségek Egyesületének (Association of Subscription Agents) 32 tagja van. A négy legnagyobb ügynökség a Blackwell, a Dawson/Faxon, az Ebsco és a Swets.

A folyóirat-ügynökségek az előfizetések éves megújításában nyújtanak a könyvtáraknak igen jelentős segítséget, valamint a gyarapítási keret megfelelő részének kezelésében (például a beszerzett folyóiratok együttes számlázásával, a költségvetési rovatokra terheléssel, igény szerinti géppel olvasható számlák előállításával, pénzügyi tervezéssel).

A folyóirat-ügynökség nyomon követi a folyóiratok bibliográfiai adatainak változásait, és vevőit tájékoztatja azokról. Átvállalja a könyvtáraktól a folyóiratok kezelésének legproblematisab részét, a reklamációkat. A kiadókkal elektronikus úton kommunikál (EDI), igyekszik számítógépesíteni és szabványosítani a reklamációk, számlák, megrendelések és egyéb tranzakciók ügyintézését.

Az ügynökségek értéknövelt szolgáltatásokat is nyújtanak. Az online elérés (Serials Connect, Data Swets, Ebsconet) terén a legújabb fejlemények a WWW-hez kapcsolódnak. Az ügynökségek kiváló gépi folyóiratkezelő rendszereket fejlesztettek ki és forgalmazznak. Egy ideje megrendelésre átvállalják a folyóiratok érkeztetésének és feldolgozásának teljes adminisztrációját, továbbá takarékos megoldásokat dolgoztak ki például az észak-amerikai folyó-

iratok beszerzésére európai könyvtárak számára. A CD-ROM-okat is bevonták szolgáltatásaik körébe. Bevezették a folyóiratok tartalomjegyzék-adatbázisainak szolgáltatását. 1997 folyamán kezdték meg az elektronikus folyóiratok bevonását szolgáltatási körtükbe (ma már közel ezer e-folyóirat érhető így el). Különleges funkciókat fejlesztenek ki (pl. kapcsolódás a könyvtári katalógusokból és rendszerekből a periodikumok teljes szövegéhez, témafigyelés, tematikus csomagok összeállítása stb.). Ehhez járulnak még a korszerű számlázási, térítési és fizetési módszerek

A folyóirat-előfizetési ügynökségek rugalmas (az igényekhez igazodó) és gazdaságos tevékenységre törekuszenek. Tevékenységüket jelentősen veszélyeztetik a közbeszerzési előírások (tendereztetés), amit még bonyolítanak a felsőoktatási könyvtári konzorciumokkal kapcsolatos előírások. Az előfizetési ügynököknek új feladatokat ígérnek viszont a kiadókkal újabban kötendő licenz-megállapodások.

(Hegyközi Ilona)

99/041

LADIZESKY, Kathleen - HOGG, Ron: To buy or not to buy – questions about the exchange of publications between the former Soviet Bloc countries and the West in the 1990s = J.Librariansh.Inf.Sci. 30.vol. 1998. 3.no. 185-193.p.

Venni vagy nem venni – a volt szovjet blokk országai és a Nyugat közötti kiadványcsere kérdőjelei a 90-es években

Állomány használata; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Kiadványcsere; Könyvvásárlás

A könyvtárak hosszú ideje folytatnak sikeres nemzetközi cserét. Ez tulajdonképpen egyfajta barterüzlet, amelyben nem pénzben mérik a kiadványok értékét, hanem aszerint, hogy milyen értéket képviselnek.

selnek egy adott intézmény számára. A volt szocialista országokban még mindig nagyon népszerű a beszerzésnek ez a módja.

A 90-es évek gazdasági megszorításai arra kényszerítették a nyugati könyvtárosokat, hogy megfontolják, hogyan osszák fel a csökkentett költségvetést. A British Library például ésszerűsítette cseremegállapodásait és számos megegyezést törölt. Hasonló a helyzet az USA-ban, ahol a könyvtárosok gondosan mérlegelik a csere mellett és ellen szóló érveket.

A British Library-ben főként a periodikumok cseréjét hasonlították össze a közvetlen beszerzéssel a közép- és kelet-európai országokat és a volt Szovjetuniót vizsgálva. Országonként elemezték a csere volumenére vonatkozó statisztikai adatokat, majd 1997-ben igen számottevően csökkentették a British Library ún. szláv gyarapítási tevékenységét, különösen a periodikumok területén. Korábban a csere értékének jelentős részét tette ki a kulturális kapcsolatok ápolása, mára ehelyett a gazdasági megfontolások kerültek előtérbe. Megváltozott a könyvtárak készítése is a csereére. Míg a csere a 80-as években a gyarapítás elengedhetetlen eszköze volt, most gazdaságosabb a kiadványokat megvásárolni. A gyarapítók még mindig hisznek a csere értékes voltában, de ahol lehet, a vásárlást részesítik előnyben.

Elmúltak azok az idők, amikor a korábbi Szovjetunió és Kelet-Európa, illetve a nyugati könyvtárak közötti cseremegállapodások mindkét partner kiadványigényének legnagyobb részét kielégítették. 1997-ben a nyugati könyvtárosoknak arra a véleményre jutottak, hogy még mindig hasznos fenntartani a cserekapcsolatokat, de ahol lehet, inkább vásárlásra kell törekedni.

Ezek a nézetek fogalmazódtak meg a szláv gyarapítókat összefogó Slavlibs levelezőlista közleményeiben, az Amerikai Könyvtáros Egyesület 1997-es éves konferenciáján és a szláv könyvtárosok 7. éves műhelyének anyagaiban.

(Hegyközi Ilona)

99/042

LEATHEN, Cecilia: Issues in electronic journals selection and management = Internet Ref.Serv.Q. 3.vol. 1998. 3.no. 15-28.p.

Elektronikus folyóiratok kiválasztásának és kezelésének kérdései

Elektronikus folyóirat; Előszerezményezés; Gépi folyóiratkezelés; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az elektronikus folyóiratok a kutatók számára a kommunikáció egyre jelentősebb eszközét jelentik. A könyvtáraknak pedig meg kell találniuk e dokumentumok helyét a hagyományos könyvtári környezetben, integrálniuk kell őket a könyvtári munkafolyamatokba. Meg kell találniuk a megfelelő információforrásokat, amelyekre beszerzési döntéseiknél támaszkodhatnak, biztosítaniuk kell a hozzáférést a felhasználók számára (itt a szerzői jogi és a licenzproblémák is felmerülnek), figyelembe kell venniük a hálózattal, a hardverrel és a szoftverrel kapcsolatban felmerülő kiadásokat, el kell látniuk az archiválási teendőket. Bár az említett integrációt pénzügyi megfontolások sürgetik, a beszerzési döntéssel az egész könyvtár szerepe átértékelődik. Az e-folyóiratok közötti választáshoz számos „directory” áll rendelkezésre, már a weben is. A NewJour szolgáltatás levelezésslista-szerűen tájékoztat az új indulású e-folyóiratokról. A legtöbb folyóirat recenziós rovata is kitér az elektronikus folyóiratok ismertetésére. Érdemes ún. metahelyeket is felkeresni, amelyek a folyóiratok archívumai mellett csatolásokat biztosítanak más archívumokhoz. Az e-folyóiratok értékelése a kiválasztás során általában a szokásos kritériumok alapján történik: a té-

ma hasznos volta, a folyóirat integritása, lektorált cikkek, pontosság. Az ISI indexelő szolgáltatása a következőket tartja fontosnak: használói igény, lektorálás, a szerzők és a szerkesztő bizottság tagjainak intézményi hovatartozása, finanszírozás, időben való megjelenés. Rendkívül nagy súllyal esik a latba a folyóirat stabilitása, azaz rendszeres megjelenése.

Az e-folyóiratokhoz való hozzáférés két részre osztható: a kiadó vagy előállító által illetve a könyvtár által használói számára biztosított hozzáférésre. Ma a legnépszerűbb hozzáférési módot a WWW kínálja, de a listservek, az FTP, a gopher és az elektronikus posta részaránya még mindig jelentős.

Vizsgálatok szerint az elektronikus folyóiratok archívumainak és az e-cikkek hivatkozásaiban szereplő címeknek kb. a fele érhető el biztonsággal. (A kereskedelmi szolgáltatók által kínált elektronikus hírlapok esetén viszont tökéletes elérést tapasztaltak.) A hozzáférést befolyásolja az adatformátum, a jelszó, a letöltési és kinyomtatási lehetőségek.

Ideális esetben a könyvtár egyetlen, használóbarát, grafikus interfészen keresztül biztosít hozzáférést a könyvtár saját katalógusához, referáló és indexelő vállalkozások adatbázisaihoz, hálózatba kapcsolt CD-ROM-okhoz, más könyvtárak online katalógusaihoz és teljes szövegű elektronikus folyóiratokhoz, tekintet nélkül arra, hogy azokat helyben vagy az adott könyvtártól távoli helyen tárolják.

Sok könyvtár honlapján keresztül enged hozzáférést e-folyóirataikhoz. A web-alapú online katalógussal rendelkezők hipertextes kapcsolattal egészíthetik ki a katalógusrekordot. A csatolások állandó ellenőrzést kívánnak meg; ehhez egyesek saját programot fejlesztettek ki, mások előfizetnek ilyen szolgáltatásra. A könyvtár a gyűjtemény tulajdonosából egyre inkább a korszerű értelemben vett bibliográfiai információ közvetítőjévé válik.

Az elektronikus folyóiratok esetében az archív megőrzéssel kapcsolatban a következő kérdések merülnek fel: ki felelős az archiválásért (a könyvtári kon-

zorcium, a kiadó/előállító, a terjesztő), hogyan kell archiválni (CD-ROM-on, számítógépen, optikai hordozón), mely címeteket, és ki dönt minderről. A kis kiadókkal mindenképpen gondok lesznek, mert nem akarják vagy nem tudják vállalni az archiválást. Az archívumok használata különösen a nem előfizetők számára lesz majd probléma. A helyi tárolás költségei olyan magasak, hogy a könyvtári költségvetések nem tudják fedezni.

Becslések szerint a könyvtári költségvetés 90%-át a folyóiratok viszik el. Az e-folyóiratok területén igen sokféle árképzési gyakorlat érvényesül. Tisztában kell lenni azzal, hogy még az ingyenesen hozzáférhető e-folyóiratok sem igazán ingyenesek. A teljes e-folyóirat beszerzése helyett újabban lehetőség van cikkek beszerzésére a szolgáltatóktól, ha konkrét megrendelés érkezik.

A könyvtárak szerzői jogi problémái jelentősen bővülnek az elektronikus környezetben. Az e-folyóiratok beszerzésével foglalkozó könyvtáros ennek kapcsán a jövőben munkaidejének jelentős részét licenz-szerződések megtárgyalására, a szerzői jogi hatások felmérésére fordítja majd.

(Hegyközi Ilona)

99/043

WILÉN, Raine - LAIHO, Antero: Aineiston valintaan vaikuttavat tekijät ja valinnan organisainti = Signum. 31.vol. 1998. 6.no. 118-121.p.

A gyűjteményépítést befolyásoló tényezők a finn felsőoktatási könyvtárakban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Gazdaságosság -könyvtárban

A Finn Tudományos Könyvtárak Egyesületének gyűjteményfejlesztési munkacsoportja 1997-ben felmérést végzett a felsőoktatási könyvtárakban és né-

hány szakkönyvtárban, hogy képet kapjon arról: hogyan hat a könyvtárak állománygyarapítására a beszerzési keretek csökkenése, a kiadványok ár-emelkedése és az elektronikus dokumentumok megjelenése. A gyarapításnál ideális esetben három szempont érvényesül: 1) a gyarapításért felelős személy ismeretei a gyűjtemény összetételéről, annak erős és gyenge oldalairól, beleértve az idődimenziót is; 2) tájékozottsága a használói kör igényeiről, szükségleteiről; 3) tájékozottsága a különböző tudományágak kiadvány-kínálatáról. A jelenlegi helyzetben fennáll annak a veszélye, hogy a 2) sz. szempont lesz a meghatározó, s ez könnyen oda vezethet, hogy a gyűjtemény széttoreszik.

32 könyvtár küldte vissza válaszait, s ezekből az alábbi kép rajzolódik ki:

A beszerzésben a könyvtár gyakran a közvetítő szerepét tölti be: a dokumentumokat ti. az egyetemi intézetek, illetőleg az adott tudományág szakértői választják ki. Általános gyakorlatnak látszik (a könyvtárak kétharmada jelezte), hogy az intézetek megteszik javaslatukat, s ezeket a könyvtár – költségkereteitől függően – jóváhagyja. Ugyanakkor az állomány fejlesztéséért túlnyomórészt a könyvtár viseli a felelősséget – csak 7 könyvtár kivétel ezalól, ahol a felelősség az oktatóké. A könyvtárak azt tartanák optimálisnak, ha a fejlesztés könyvtárosok és kutatók-oktatók közös, együttműködésen alapuló felelőssége lenne.

A rendelés (kiválasztás) szempontjaiban a könyvtárak 40%-ában 2-3 évente történik hangsúlyváltás; hét könyvtárban viszont ennél ritkábban; ugyan csak hétben pedig évente. Ennek legfőbb oka az új kutatási és oktatási területek megjelenése. A főiskolákon minden negyedik könyvtárban egy-egy új projekt belépése idézi elő a változást, végül minden ötödik könyvtárban a költségkeretek változása hat ez irányban.

A használói kereslet jelentős befolyását a válaszoló könyvtárak kétharmada ismeri el. 23 könyvtár gyakrabban, a többi esetenként kap a választékra

vonatkozó visszajelzést – ezek többsége természetesen a hiányok számonkérése.

A beszerzendő dokumentum kiválasztására ható tényezők közül legfontosabbnak említették a szerző személyét, ezt követik a műről megjelent kritikák, majd a beszerzést javasoló személy intézményen belüli státusza (szakértelme, ill. rangja) és aztán a használói visszajelzések. Megjegyzésre érdemes körülmény, hogy a kiadvány ára csak az ötödik helyen szerepel a befolyásoló tényezők között. A legkisebb szerepe a megrendelésben a kiadó cégnek (intézménynek) és a reklámnak van.

Az elektronikus dokumentumok szerepét firtató kérdésekre kapott válaszok szerint a nyomtatott dokumentumokból álló gyűjtemény jelentősége nem változott lényegesen: az új típusú dokumentumok nem helyettesítik ezt, csak kiegészítik. A nyomtatott források közül elsőként a bibliográfiáktól és az egyéb referenz-művektől hajlandók megválni a könyvtárak; a későbbiekben pedig az időszaki kiadványok terén várják a nyomtatott forma csökkenését az elektronikussal szemben. A tudományos és szakkönyvtárak típusai szerint azonban jól érzékelhető különbségek vannak e téren: a legnagyobb érdeklődés a műszaki főiskolák könyvtáraiban van az elektronikus dokumentumok iránt. A számos tudományágat ellátó egyetemi könyvtárak főleg a bibliográfiákat, hivatkozási indexeket stb. szerzik be ebben a formában, a szakkönyvtárak gyűjtemény-építésére viszont egyelőre nincs befolyással az elektronikus dokumentumok terjedése.

(Sz. Nagy Lajos)

Állományvédelem

99/044

CASEY, Carol: The cyberarchive: a look at the storage and preservation of Web sites = Coll.Res. Libr. 59.vol. 1998. 4.no. 304-310.p.

Kiberarchívum: a web-helyek tárolásának és megőrzésének kérdése

Elektronikus publikáció; Könyvtárpropaganda; Megőrzés; Számítógép-hálózat

A könyvtárosok már elismerik az Internet ismeret- és információforrásként való használatának értékét, de még nem történtek formális erőfeszítések a releváns web-helyek archiválására. A cikk nemcsak egy kiberarchívum létrehozásának szükségességét hangsúlyozza, hanem néhány vonatkozó kérdéssel is foglalkozik. Mivel a web-helyek folyamatosan jelennek meg, illetve tűnnek el az Internetről, minél hamarabb gondoskodni kellene a megőrzésükről; egyébként a kulturális és intellektuális örökség fontos forrásait veszíthetjük el.

(Autoref.)

99/045

DOBRUSINA, S.: Sohrannost' i dostupnost' fondov: poisk kompromissa = Biblioteka. 1998. 4.no. 37-39.p.

Az állományok megőrzése és hozzáférhetővé tétele: kompromisszumkeresés

Állományvédelem; Hozzáférhetőség

A könyvtáraknak „kettősen egy” funkciója van, úm. az állomány megőrzése és hozzáférhetővé tétele. Ez önmagában ellentmondásos funkció: korántsem csak megőrizni, hanem használtatva megőrizni – ez a „társadalmi parancs”.

Eközben tudni kell: a könyv, az írott-nyomtatott dokumentum nem „konténer”, még csak „információt tartalmazó konténer” sem, mivel egyszersmind formátummal, betűtípussal, kötéssel is rendelkezik. Olyan anyag, amely korszakonként válto-

zik. Így nemcsak funkcionális, hanem kulturális-történelmi súlya is van, amelyet a következő nemzedékek számára meg kell őrizni. Ám kérdés: a termés egészéből mi az, ami megőrizendő. Mindenestre több, mint amennyi pl. a XX. század terméséből fennmaradt (50%). Nagykönyvtári tapasztalatok szerint még a begyűjtött—feltárt állomány jelentős része is megsemmisül a rossz papírra nyomtatás miatt az amerikai Kongresszusi Könyvtárban 20%-os, az NSZK-ban 15%-os a könyvtári, 20%-os a levéltári veszteség, az Oroszországi Nemzeti Könyvtárban pedig 25%-nyi állomány vár konzerválásra).

Egyedi erőfeszítések nem tudják ezt a trendet megállítani, s ezért nemzetközi, nemzeti és regionális nagykönyvtári összefogásra van szükség ahhoz, hogy a „használtatva megőrzés” problematikája elégséges mértékben – józan kompromisszumokkal – megoldódjék.

A hozzáférés biztosítása az őrzés biztosításának függvénye. Ez utóbbi felettébb „sokszólamú” feladat, így a hőmérséklet és párávédelem, a környezeti ártalmak kiszűrése, a védelem szervezése, a konzerválás, a dokumentumok értékelése, az információk más hordozókra való átvitele egyaránt ide tartozik, még ha időnként vitáznak is e feladatsorolás jogosságán.

Az iménti feladatsor egyik tagjának tennivalóitól sem szabad „eltekinteni”, mivel benne az egyik tag feltételezi a másikat, s igazi, tartós sikert csak együttes feladatlejtés esetén lehet elérni.

Vannak, akik a más hordozókra való átvitel bővülő lehetőségei láttán úgy vélik, hogy ezáltal kiküszöbölődik az ellentmondás a megőrzés és a hozzáférés között. Noha kétségtelen: a más hordozókra való „átmentés” jelentős mértékben hozzájárul a problematika megnyugvás felé viteléhez, mégis számot kell vetni azzal, hogy semmiféle másolat vagy új hordozó nem egészen pótolja az eredeti kiadványt. Ezért teljesen indokolt, hogy világszerte új és új nemzeti könyvtári épületek-könyvraktarak épülnek.

A jövő parancsa, hogy a könyvtári állománynak szánt dokumentumok eleve „konzerváltak”, azaz tartós papíron és kötéssel jelenjenek meg, mivel a tömegkiadás mulasztásait nincs az a nagykönyvtári restauráló-konzerváló műhely, amely pótolni tudná. A más hordozóra való átvitelt illetően a szerző a mikroformákat részesíti előnyben, s ezen belül a filmek tartóssági paramétereinek különböző voltáról beszél.

Amennyiben megvannak a megőrzés feltételei, a hozzáférés, a használatba adás, mint a kettős funkcióegység „értelmet adó” tagja is mind teljesebben bontakozhat ki. Ez más szóval annyit tesz, hogy az állományok megőrzése és használata, megőrzése és másolása, továbbá megőrzése és kiállítása között fellépő konfliktushelyzet kompromisszumos egyedi döntésekkel feloldható.

(Futala Tibor)

99/046

STEPHENS, Joan M.: The life expectancy of paperback books in academic libraries: eleven years later = Tech.Serv.Q. 15.vol. 1998. 4.no. 17-25.p.

Papírkötésű könyvek élettartama egyetemi könyvtárakban: vizsgálat tizenegy év után

Egyetemi könyvtár; Könyvkötés; Zsebkönyv

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Sok könyvtár rutinszerűen bekötteti a papírborítójú könyveket, mielőtt állományba venné őket. Tizenegy évvel ezelőtt a Gorgiai Állami Egyetem úgy döntött, hogy kötetlenül veszi állományba ezeket a

könyveket. Két előző tanulmány már vizsgálta a könyvek állapotát és elemezte a költségeket, és kiderült, hogy a döntés helyes volt. A jelen tanulmány újra előveszi a kérdést, hogy megállapítsa, érvényesek-e még az eredmények. Erős bizonyítékok vannak rá, hogy a könyvtáraknak nem szükséges a papírkötésű könyveket rutinszerűen beköttetni. A szerző felhívja a figyelmet arra a torzításra is, amely az ilyen nagy időtartam vizsgálatánál előfordulhat az eredményekben.

(Autoref.)

99/047

SCHWARCK, Tobias: Brandschutz in Bibliotheken = ABI-Tech. 18.Jg. 1998. 3.no. 248-257.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Tűzvédelem a könyvtárakban

Könyvtárepület; Tűzeset

A tűzvédelem kérdésének még mindig nem szentelnek megfelelő figyelmet Németországban. A cikk áttekinti a tűzvédelem történetét és ismerteti a legfontosabb építészeti előírások technikai megoldásait. Ezután olyan berendezések telepítésével foglalkozik, mint pl. a szórókészülékek, amelyek segítségével még akkor is fenntartható a tűzvédelem megfelelő színvonala, ha lehetetlen betartani az épületre vonatkozó előírásokat. Ezután a helyreállítás és a tervezés kérdései következnek, végül a tűzoltók és és a tűzoltás feladataira is kitér.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

Lásd 39

Feldolgozó munka

99/048

REES, Louise - CLANCY, Bridget Arthur: Cataloging electronic journals: learning to weave the Web = Internet Ref.Serv.Q. 5.vol. 1998. 7.no. 29-43.p. Bibliogr. 7 tétel.

Az Interneten elérhető elektronikus folyóiratok katalogizálása

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Gépi dokumentumleírás; Hírlap; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A Pennsylvania Egyetemen az e-folyóiratokat két részleg, a központi könyvtár és az orvostudományi-biológiai könyvtár dolgozza fel közös online katalógusban. Mivel a feldolgozásról hozott döntés idején, 1993-ban még kevés könyvtár katalogizálta az Internet-forrásokat és az országos szabványok sem alakultak ki, úgy határoztak, hogy nekilátnak a feldolgozásnak, majd a módszereket a gyakorlati tapasztalatok alapján finomítják tovább. Azóta 1550 rekordot állítottak elő. Kezdetben a könyvtár gopherén helyeztek el alapvető információkat (cím, a számítógépes fájl mint dokumentumtípus megjelölése, kiadás helye, kiadó, néhány tárgyszó, leelőhelyként a könyvtár gopherét megadva) tartalmazó rövid rekordokat. A későbbiekben, a számítógépes rendszer cseréjekor áttértek a teljes rekordokra, amelyek a dokumentumok teljes szövegéhez is kapcsolódást teremtenek és az információhordozó típusát, a hozzáférés módját, a rendszerkövetelményeket is pontosabban meghatározzák.

A feldolgozás felelősei a gyarapító könyvtárosokkal együttműködve úgy határoztak, hogy csak a teljes szövegű dokumentumokat katalogizálják (a csak referátumokat és/vagy tartalomjegyzékeket tartalmazókat nem). A folyóirat címeként (a hipertextes kapcsolat alapjaként) a képernyőn megjelenő címet választották. A rekordokban igyekeztek minden szóba jöhető hálózati címet feltüntetni, előbb erre a helyi megjegyzés mezőt, később a MARC formátum 856 mezőjét használták. A nyomtatott formában is megjelenő kiadványokról külön-külön bibliográfiai rekordot készítettek, a két rekordot összekapcsolták.

A weben hozzáférhető kiadványok tartalma, stílusa és minősége igen sokféle. Az időszaki kiadványok bibliográfiai adatainak kinyomozása meglehetősen munkaigényes feladat. A feldolgozási gyakorlat próbaköve volt az orvostudományi-biológiai magfolyóiratok adatbázisának ügye. Ez nem tartalmazza a legfrissebb számokat, havonta frissítik, az egyes kiadványok eltérő gyakorisággal jelennek meg, egyesek nyomtatva is hozzáférhetőek, mások nem. Az URL nem az egyes kiadványokra, hanem a szolgáltatás egészére vonatkozik. A termék nem az egyes címek változataként, hanem inkább kiadásaként fogható fel. Úgy döntöttek ezért, hogy a rekordot a következőképpen alakítják ki: gyakoriság – havi; kiadás ideje – 1993. januártól; kapcsolatra utaló megjegyzés – nyomtatott formában is; hozzáférhetőség – csak a Pennsylvania Egyetem oktatói, hallgatói és munkatársai számára; összefoglaló megjegyzés – a tartalomra, a gyakoriságra és a terjesztésre vonatkozó információk; tartalmi megjegyzés – a címek felsorolása; URL mező – az egyetemi könyvtár honlapjához kapcsolódik; melléktételekre nincs utalás.

A könyvtár számítógépes rendszere, a NOTIS nem volt alkalmas a hipertextes kapcsolódásra. Ezért a rekordok korábbi változatát nem is adták át az RLIN adatbázisának. 1996 végén a NOTIS rendszert felcserélték a Voyagerre. A korábbi, e-folyóira-

tokra vonatkozó rekordokat ekkor kiegészítették a csatolásokkal. 1997-ben több mint 50 adatbázist katalogizáltak; az adatbázisoknál szokásos bibliográfiai információkat feltüntetve, hozzátéve a hálózati hozzáféréshez szükséges tudnivalókat.

A feldolgozás során és a mai napig is a katalogizálók szorosan együttműködnek a tájékoztató könyvtárosokkal. Az URL-eket nem ellenőrzik módszereesen, csak szűrőpróbaszerűen. Az e-folyóiratok feldolgozása ma már a munkafolyamat integráns részévé vált.

(Hegyközi Ilona)

99/049

GORMAN, Michael: Il futuro della catalogazione nell'era elettronica = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 2.no. 138-149.p.

Res. angol nyelven

A katalogizálás jövője az elektronikus korban

Gépi dokumentumleírás

Azt a kérdést, hogy mi a katalogizálás és a katalogizálók jövője, nem tudjuk megválaszolni, amíg meg nem válaszoltuk, hogy mi a könyvtárak jövője. Ehhez pedig meg kell válaszolnunk, hogy mi az olvasás, az írástudás és a tanulás jövője; ami viszont a civilizációnk és a társadalom jövőjére vonatkozó kérdésre adott választól függ. A világban számos negatív tendencia és befolyás érvényesül, sok olyan fejlemény van, ami fenyegeti a társadalmat, a civilizációt. Ám megvannak az eszközeink, hogy szembe szálljunk ezekkel: az emberi szellemben, az emberi ideákban és a humán értékekben, az emberi képességekben és a történelem megértésén alapuló tanításban... Az igazság szabaddá tehet minket, és ezt az igazságot önmagunkban, foglalkozásunkban és közösségeinkben találhatjuk meg.

A bibliográfiai struktúra az az elem, amely a gyűjteményeket és a személyzetet összeköti és könyvtári közösséggé teszi, a közösségek egyre bővülő körei közt a legbelsővé. Ha a könyvtári közösség létrejött, ez tudja elérni és szolgálni a szélesebb „akadémiai” (felsőoktatási, ill. tudományos) közösséget, és a helyi vagy regionális közösséget, amelynek része az előbbi. Más könyvtárakkal és a rögzített ismeretek és információk más forrásaival együttműködve az eredeti könyvtári közösség a globális közösség részévé válik, és ezen keresztül betölti szerepét a civilizáció megőrzésében és előmozdításában. A civilizációt az egyének és a társadalom arra való képessége jellemzi, hogy megértse a múlt leckéit, hogy alkalmazza a múlt tudását a jelen problémáira, kérdéseire és körülményeire; hogy új tudást alkosson és így cselekedvén alakítsa a jövőt. Lényegében csak két út van, amely révén tanulhatunk, és legalább a lehetőségét megteremtjük, hogy megvalósítsuk törekvéseinket. Az első a tanár és a tanítvány közti kölcsönhatás, a második az egyéni ismeretszerzés a (bár nem kizárólagosan, de elsődlegesen szöveges formájú) rögzített tudásból.

A kommunikáció bármely eszköze hasznosságának értékelése szempontjából meg kell értenünk a kommunikáció tárgyának belső természetét. Az információ tényekből, adatokból, képekből, és rövid, különálló szövegekből áll, amelyeket önállóan lehet használni. A rögzített tudás komplex, folyamatos és diszkurzív. Bármely részének a kontextusa is lényegi tulajdonsága. Az információ különösen alkalmas arra, hogy elektronikus eszközökkel tárolható, hozzáférhető és átvihető (továbbítható) legyen, míg a kommunikáció régebbi formái a rögzített tudás tárolására, hozzáférhetővé tételére és megőrzésére alkalmasak. A jövő könyvtára a komplex, integrált, sokközvetítőjű (hordozójú) gyűjteményeknek fog otthont adni, illetve teszi ezeket hozzáférhetővé.

Az utóbbi évtizedek egyik leginspiratívabb eszméje az UBC, az egyetemes bibliográfiai számbavétel. A

jövő integrált könyvtárának olyan bibliográfiai struktúrára van szüksége, amely részese a bibliográfiai ellenőrzés globális hálózatának, megvalósítja az UBC-t és a világ minden könyvtárosa számára lehetővé teszi a források megosztását.

A kérdés az, hogy a milliányi elektronikus dokumentum közül melyik éri meg, hogy katalogizálják és megőrizték? Alighanem azok, amelyeket állományba vennénk, ha nyomtatott dokumentumok lennének.

Az AACR2 (hangsúlyozottan a szerző véleménye szerint) kielégítő alapja lehet egy katalogizálási világszabályzatnak. Első része az ISBD-k igen részletes kimunkálását tartalmazza, és strukturálisan is alkalmas új formátumok új ISBD-i számára. Nyilvánvaló, hogy a második rész az angol nyelvű gyakorlaton alapul, de az elvek univerzálisan alkalmazhatók. Az ISBD-család a világ mindmáig legszélesebb körben elfogadott bibliográfiai szabványa. Az ISBD-k az UBC architektúrájának létfontosságú összetevői, és beépültek mind az AACR2-be, mind az összes jelenleg érvényben lévő katalogizálási szabályzatba. Beigazolódott az elektronikus dokumentumok leírására való alkalmazhatóságuk is, s ez a fejlemény kétségtelenül az AACR2 vonatkozó fejezetének revíziójához vezet.

A tárgyi besorolási adatok jegyzékét évek óta érik bírálatok, azonban ezek a hibák orvosolhatók, főként az online katalógusok korában. Másrészt viszont e lista struktúrája alapvetően jó, és különösen alkalmas online rendszerben való használatra.

Egy új, az elektronikus dokumentumoknak megfelelő MARC formátum létrehozásával erőfeszítést kellene tenni az ilyen dokumentumok széles körnek katalogizálására, és így némi előnyre tennénk szert, mielőtt e dokumentumok túlságosan megsokasodnának.

A katalogizálók számára a jövő kihívásokkal teli, ám fényes és tiszta. A bibliográfiai struktúrákat, amelyeket felépítettünk, fenn kell tartani, ki kell terjeszteni és fejleszteni kell, két módon. Egyrészt

biztosítani kell, hogy az arra érdemes elektronikus dokumentumok rendezve és megőrizve hozzáférhetőek legyenek az eljövendő generációk számára is. Másrészt a bibliográfiai szabványok javításával olyan szabványosítási szintet kell elérni, ami a globális együttműködés új szintjét teszi lehetővé.

(*Mohor Jenő*)

99/050

PETRUCCIANI, Alberto: Problemi di impostazione di un codice di catalogazione = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 2.no. 160-166.p.

Res. angol nyelven

Egy katalogizálási szabályzat probléma-felvetései

Dokumentumleírási szabályzat

A jelentős katalogizálási szabályzatok, mint az AACR2 és az olasz RICA is, több mint húsz éve készültek, egészen más körülmények között. (Mások voltak a hordozók, mások voltak a katalógusok építésének és használatának eszközei és módjai, más volt a keresés és az olvasás gyakorlata is.) A katalógus funkciói lényegében ugyanazok, amelyeket Cutter több mint száz évvel ezelőtt megfogalmazott, a szabályok azonban, amelyek a hidat alkotják az általános elvek és a konkrét, aktuális katalógus között, változnak.

A RICA egy „lubetzkyanus” szabályzat, amely némileg különbözik az AACR2 ISBD-alapú keretétől. Míg az ISBD-k és más szabványok szöveges kerete ma már meglehetősen jól ismert az olasz könyvtárosok körében, a „Lubetzky modell” és a „német modell” közti különbség, ami az összefüggést illeti a leírás, a hozzáférési pontok kiválasztása és a fő besorolási adat funkciója között, nem tűnik eléggé megvilágítottnak. Lubetzky szerint az első döntésnek a fő besorolási adat kiválasztásának kell lennie, és ezt az utat követi mind az AACR2, mind

a RICA, ám nem könnyű előre látni, hogyan szerveződik egy olyan szabályzat, amelynek célja egy csoport azonos értékű hozzáférési pont kijelölése.

A „fő besorolási adat” vita nincs elzárva, talán azért, mert különféle dokumentumtípusoknak és különféle olvasóknak való megfelelési szempontok megítélését vonja maga után. Az viszont tény, hogy a fő besorolási adatot, még ha az ISBD rekordokban redundáns elemnek tűnik is, általánosan használják az elektronikus nemzeti bibliográfiákban és az OPAC-okban. Az elektronikus katalógus könnyűvé tette egy ismert tétel megtalálását (visszakeresését), így sokan a katalogizálási szabályzatok legutóbbi generációját már irrelevánsnak tekintik, azonban az OPAC-ok éppen hogy sokat szenvednek a számos hasonló hozzáférési pont (illetve rekord) elburjánzásától és a kapcsolódó besorolási adatok vagy rekordok szóródásától, amely a tartalom feltárását hátráltatja.

A választások sorozatának követése nyomán, amelyekkel a katalogizáló szembesül, egy egyszerűbb szabályzat jöhet létre, a jelenlegi olasz szabályzat ugyanis meglehetősen „tudós mű”, szavainak súlya van, és a felkészült, képzett katalogizáló számára készült. A szabályzat részletes, szóról-szóra végbevitt elemzése azt mutatja, hogy szükség van a szöveg revíziójára, hogy világosabbá, strukturáltabbá, egyszerűbbé és hatékonyabbá váljék, s ugyanakkor őrizze meg alapjait és elveit.

(Mohor Jenő)

99/051

RUIZ PÉREZ, Rafael: Clasificación y caracterización de las entidades: Una propuesta para su tratamiento catalográfico = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 2.no. 135-163.p. Bibliogr. 27 tétel.

Res. angol nyelven

A testületek osztályozása és leírása, javaslat katalográfiai kezelésükre

Testületi név

A testületi szerzők a katalogizálásban számos problémát okoznak. Ezek enyhítését szolgálná a testületek osztályozása és jellemzése olyan jegyeik alapján, mint működési területük (az a hely, ahol elhelyezkednek, illetve működésüket kifejtik), jellemzőik, természetük, illetve feltételeik, és a hierarchikus struktúrában elfoglalt szervezeti helyük. A példakkal megvilágított elképzelés egy olyan, a testületeket (mint lehetséges vagy tényleges szerzőket) valamilyen struktúrába szervező rendszert hozna létre, amely a jelenlegi szabványok elveinek hibáit segítené kiküszöbölni, illetve javítaná az információkeresést azáltal, hogy a testületi szerzők szabványosított hozzáférési ponttá válnának.

(Autoref. alapján)

99/052

ROTHERA, Hazel: Framing the subject: a subject indexing model for electronic bibliographic databases in the humanities = Libr.Inf.Res.News. 22.vol. 71.no. 1998. 24-33.p. Bibliogr. 10 tétel.

A tárgy kereteinek meghatározása: a tárgyi indexelés sajátos kategóriái a humán tudományok elektronikus bibliográfiai adatbázisaiban

Adatbázis; Deszkriptor; Hatékonyság; Szakirodalom-társadalomtudományi; Tárgyi feltárás

A humán tudományok bibliográfiai adatbázisainak tartalmi feltártsága feltűnően szegényes, a tételek keresését sokkal kevésbé könnyítik meg tárgyi indexkifejezések, mint a természettudományok vagy akár a társadalomtudományok adatbázisaiban. A cikkíró áttekintette a humán tudományok bibliográfiai indexelésének csak a nyolcvanas évektől megélnkülő szakirodalmát, hogy megállapítsa

az ilyen indexelés hatékonyságát. A szakirodalomból megállapította, mely szakterületeket tekintenek leggyakrabban humán tudományoknak. Ide tartoznak a művészetek és történetük tudományai, az irodalomtudomány, a történettudomány és néha a valástudományok.

Kiválasztottak négy ilyen jellegű adatbázist, hogy tárgyi indexelés mértékét, minőségét megvizsgálhassák. Ezek a következők voltak: *Arts and Humanities Search* (a továbbiakban AHS); *Historical Abstracts* (HisAbs); *Philosopher's Index* (PhilInd) és az *Art Literature International* (RILA). Közülük csak az utóbbi (RILA) gyűjti több szakterület adatait, az első három egy-egy adott tudományághoz szorosabban kötődik. Mind a négy kiválasztott adatbázist különböző indexelési gyakorlatot követő más-más intézmény építi, de mindegyik elérhető a DIALOG szolgáltatáson keresztül. Véletlenszerű mintavétellel letöltötték az adatbázisok teljes adatállományaiból annyi rekordot, amennyivel azok hente átlagosan bővülni szoktak, majd ebből további mintavétellel 338 bibliográfiai tétel arányosan került kiválasztásra (AHS – 240, HistAbs – 60, RILA – 23, PhilInd – 15).

A deskriptormezőkben található indexelemek értékeléséhez a szakirodalom javaslata alapján meghatározták a humán tárgyi kereséshez alapvető tartalomelemeket (személyi és testületi név, földrajzi, időbeli és szakterületi vonatkozás), ezekre visszavezethető indexkifejezések minden előfordulás után 2 ponttal estek latba a tartalom szerinti kereshetőség értékelésnél, míg más kívánatos, de nem elsődleges ismérvek (pl. hatástényező, tudományos megközelítésmód jellemzése, témameghatározás, politikai egység, történeti esemény, a tárgyalt művek nyelve, műfaja, közege, a kommentálás szövegkörnyezete) általában csak 1-1 pontnak számítottak előfordulásonként. Az elemzés Excel táblázatkezelő segítségével történt.

A tételek kinyomtatásra kerültek és deskriptormezőjük minden egyes kifejezését megfeleltették a fen-

tebb meghatározott tartalmi kategóriák valamelyikének. Figyelmen kívül hagyták viszont a dokumentum típusát, szerzőjét és címét tartalmazó mezőket. Akkor tekintettek megfelelőnek egy indexelést, ha minden egyes tételhez tartozott egy tartalmi indexelem a meghatározott kategóriák mindegyikében, a kialakított modell szerint. Ilyen alapon a négyféle adatbázisból vett minták összességében 31%-os tartalmi feltártságot mutattak. Leggyengébb eredményt az AHS hozta (16%). Ez a sok bibliográfiai adatot tartalmazó adatbázis jól használható, ha az ember egy konkrét tétel után nyomoz, de vajmi kevés tartalom szerinti keresési információval szolgál. A PhilInd 27%-os eredményt mutatott. Indexe elsősorban egyszavas témajelölő vagy szakterületi kifejezéseket tartalmaz, ezek azonban lényegbevágóak. A tételek némelyikéhez informatív autoreferátum is csatlakozik. A cikkcímek is aránylag sokatmondóak itt. A HisAbs-nál az eredmény 71%-os. Közli a rezümétet is. Egy mezőben van az összes tartalmi információ, kivéve az időmeghatározást, amely nagyon alapos és részletes. A RILA tartalmilag a legjobban (85%-osan) indexelt adatbázis a vizsgáltak közül. Szinte minden említett elsődleges és másodlagos tartalmi indexelemet felhasznál. A neveket és a szakterületeket a RILA jeleníti meg legteljesebben, a földrajzi meghatározásokat a RILA és a HisAbs; a szaktárgyi megjelölések a filozófiai adatbázisban szerepelnek még megfelelőképpen. A legtöbb adatbázisban meglehetősen szórványos a tulajdonneveknek és az idézett művek címeinek feltüntetése az indexben, pedig ezekhez a Kongresszusi Könyvtár kínál elektronikusan elérhető szabványosított formákat. Mint várható volt, a másodlagosként meghatározott tartalomelemek kevésbé szerepeltek az indexelésnél, pl. a tudományos megközelítésmód, művészeti közeg, műfaj megjelölése szinte csak a RILA interdiszciplináris adatbázisban mutatkozik meg.

A cikkíró javaslatot tesz néhány indexelési problémára megoldására, mégpedig úgy, hogy a HistAbs-

ból letöltött két tétel újbóli indexelését végzi el, közli a mezőszerkezetre és tárgyszavakra vonatkozó sajtó megoldásait. A „többrétegű” tárgyak tartalmi rétegeit külön is kifejti. Például ha a tanulmány tárgyát egy műalkotásnak egy korábbi értelmezése képezi, akkor az értelmezés szerzőjét és címét éppúgy el kell helyezni térben és időben, mint az általa értelmezett művet, minkettőnek külön jelölve továbbá nyelvét, műfaját, közegét stb.

A szakterületi megjelöléshez olyan tudományelvezéseket javasol a cikkíró, amelyek elég általánosak és szabályozottak, míg a témamejelöléshez a dokumentum szövegéből vagy kivonatából vett természetes nyelvi kifejezéseket használ. Fontosnak, de problematikusnak tartja a tudományos megközelítésmód jelölését. Ehhez jobbján irodalomelméleti kézikönyvek, szótárak fogalmait használja fel. A hatástényezőket két külön mezőben tartja szükségesnek jelölni, megkülönböztetve azt, ami megelőzően hatással volt az eredeti műre attól, amire a tárgyalt mű hatott.

Az adatbáziskészítők más területekhez képest eddig eléggé elhanyagolták a humán tárgyak kutatóinak információigényét. Egyik akadályt a humaniorák túlzottan árnyalt és gazdag nyelvezete jelenti. A kutatások szerint azonban a humán tudományok művelői nagyon egyszerű, konkrét fogalmakkal is körül tudják írni a keresett tanulmányokat. Természetesen e tudományterületek szakértő bibliográfusainak kell végezni az ilyen adatbázisok tartalmi feltárását. Az indexelés elmélyült munkát kíván, lassan halad, ezért költséges. Néhányan azzal érvelnek, hogy a humán tudományi adatbázisok üzletileg nem kifizetődőek. Ezen is lehetne javítani a terjesztés változatosabb formáival. Szükséges összehasonlítani a különböző indexelési gyakorlatokat, eljárásokat, újabb modelleket kellene megalkotni arra nézve, hogy miként lehetséges a humán tudományok egyszerűbb, hatékonyabb, gyorsabb és a keresés igényeinek megfelelőbb tárgyi indexelése. A keresőrendszerek és keresőfelületek rohamos fejlődése

a humán tudományi elektronikus bibliográfiákra is alkalmazható eredményeket kínál.

(Nagypál László)

Lásd még 76-77

Katalógusok

99/053

ALBRECHTSEN, Hanne: The order of catalogues – towards democratic classification and indexing in public libraries = *Int. Cat. Bibl. Cont.* 27. vol. 1998. 2. no. 41-43. p.

A katalógizálás és a katalógusok fejlődése a közkönyvtárakban

Dokumentumleírás története; Katalógus; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárakban az osztályozási rendszerek szerepe jelentős változáson megy át, és olyan társadalmi eszközzé válik, amely a modern elektronikus könyvtár nyitott környezetében a kommunikációt és a kooperációt segíti. A központi intézmények által kifejlesztett szabványos szakrendszerek háttérbe szorulnak az olyan helyi osztályozási rendszerekkel szemben, amelyeket együttműködve alakít ki a könyvtár és az azt használó közösség. Ahogy a könyvtár szerepe a gyűjtemény őrzésétől a kapcsolatok megkönnyítése felé mozdul, az osztályozás szerepe is hasonlóképpen formálódik át a gyűjtemény szervezésétől a kommunikáció és a kooperáció elősegítése irányába.

Történetileg a papír-alapú, manuális szolgáltatásokat a hozzáférés érdekében a gyűjtemény gyarapítása, technológiai szempontból a cédulakatalógus, a telefon és a fax, szervezetenként az introvertált, bürokratikus jelleg határozta meg, az osztályozás csak

rendszerelési célokat szolgált, s egy belső, a használó számára láthatatlan tevékenység volt. Az osztályozásméletet a szabványok fejlesztése, az egyetemes osztályozási rendszerekkel való foglalkozás jellemezte.

Az automatizált könyvtárban a következő jellemzőkkel találkozunk:

- a gyarapítás mellett az állományépítés-alakítás és a dokumentumforgalmazás;
- technológiai téren a belső munkákban az információtechnológia alkalmazása és az OPAC-ok;
- szervezeten belül az olvasók-használók felé fordulás némi jele;
- osztályozási szempontból a rendezés mellett az OPAC-okon keresztül való tárgyi elérés és néhány tezaurusz-kísérlet;
- elméletileg az indexelés, a tezauruszok, az OPAC-ok kutatása-fejlesztése és az automatikus indexelés.

Az elektronikus, illetve a digitális multimédia-könyvtár jellemzői:

- a globális információkhoz való helyi hozzáférés, a hálózatosodás;
- technológiában az Internet, a multimédia, a web-katalógusok;
- a projekt-orientált szervezeten belül;
- az osztályozás nem rendező, hanem összekötő tevékenység, amely integrál és infrastruktúrát biztosít különböző információs környezetekben;
- az elméletet a kommunikációs tanulmányok, a klasszifikációs struktúrák szociális konstrukciójával való foglalkozás alkotja.

A demokratikus indexelés és az osztályozási rendszerek kooperatív fejlesztése tárgyában folyó projektek bevonják a használókat a helyi katalógusok létrehozásába. Ez ígéretes. Ugyanakkor a könyvtárhasználók megközelítési módja rendkívül sokféle, és fennáll az a veszély, hogy a használó-orientált katalógusok és kulcsszó-jegyzékek az ismeretek mechanisztikus felfogását követik majd egy társadalmi nézőpont helyett. A demokratikus indexelés és

kooperatív osztályozás jövőbeni fejlődését egyfajta ismeretelméletnek kell vezérelnie, és még tudatosabban kell hangsúlyoznia az összefüggéseket a használói hozzáférés és a kollektív tudás struktúrái között, amelyek az új ismeretek megszületésének alapjai.

(Mohor Jenő)

99/054

COUSINS, Shirley Anne: Duplicate detection and record consolidation in large bibliographic databases: the COPAC database experience = J.Inf.Sci. 24.vol. 1998. 4.no. 231-240.p. Bibliogr. 6 tétel.

A duplumtételek kiszűrése és egységesítése nagy bibliográfiai adatbázisokban: a COPAC adatbázis gyakorlata

Gépi dokumentumleírás; Központi katalógus -online; Többpéldány

A COPAC egy központi katalógus, amely az Egyesült Királyság és Írország legnagyobb egyetemi könyvtárainak online katalógusaihoz nyújt hozzáférést. Mint minden központi katalógusban, itt is előfordul, hogy ugyanannak a dokumentumnak különféle leírásai szerepelnek benne. A használói keresések nyomán megjelenő duplumok kiszűréséhez duplumkereső és rekordegységesítő eljárások kifejlesztésére volt szükség. Ezek eredménye: minden egyes dokumentumhoz egyetlen rekord, amely több könyvtár leltéradatait tartalmazza. A cikk egyrészt a fenti eljárás végrehajtásának módszereit, másrészt a felmerülő problémákat ismerteti. A folyamatok általános struktúráját is bemutatja, mintegy modellként a COPAC-ban használt duplumkezelési mechanizmusokra.

(Autoref.)

99/055

MOSCOSO, Purificación: Análisis y evaluación de catálogos automatizados de acceso público en entorno web = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 1.no. 57-75.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A web-környezetben elérhető spanyol OPAC-ok elemzése és értékelése

Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus; Számítógép-hálózat

A hálózaton elérhető spanyol OPAC-okat értékelték számos szempont, többek között a nyitólap, a címék, a szöveg, a használati útmutatás, az online segítség, az oldalak formája, az eredmény megjelenése alapján. A vizsgálódás eredményei egyaránt alkalmasak az OPAC-ok rangsorolására, illetve az egyes katalógusok gyengeségeinek, javítani valóinak kimutatására. A vizsgált 17 OPAC közül 12 egyetemi könyvtáré, 1 közkönyvtári, illetve 1 az állami közkönyvtáraké, egy a nemzeti könyvtáré, kettő egyéb intézményké. 5-5 OPAC mögött az ABSYS illetve a VTLS, 3 mögött a DOBIS rendszer áll. Egy OPAC-ot ad hoc rendszer, egyet az ALEPH biztosít, a nemzeti könyvtáré a SIRTEX, az állami közkönyvtárakét a BRS nyújtja.

Bár az egyes szempontok szerint a pontozás különféle sorrendeket hoz létre, általában megfigyelhető (n.b. a szerző óvakodott attól, hogy az összes szempont szerinti pontszámokat összesítve sorrendet alapítson meg az egyes OPAC-ok között), hogy a VTLS rendszert használó, leginkább Spanyolország északi részén, illetve katalán területen található egyetemi könyvtárak OPAC-jai szinte mindenhol az élmezőnyben vannak. Az ABSYS-alapú OPAC-ok a mezőny második felében található, az ALEPH-es

OPAC egy első és egy utolsó előtti helyétől eltekintve mindenütt közép-tájon helyezkedik el.

Az állami közkönyvtárak vagy rossz rendszert választottak, vagy OPAC-jukat nem tudták kellően megformálni, minden esetre egyetlen második helytől eltekintve a sorrend vége felé tűnnek fel. Érdekes, hogy a három DOBIS-használó egyetem milyen nagy szóródást mutat: egy-egy szempontot mutató táblázatokban is egymástól igen távol tűnnek fel. A nemzeti könyvtárnak (SIRTEX) van néhány meglepően rossz helyezése, átlagban azonban a középmezőnyben foglal helyet.

A szerző konklúziói szerint egyetlen igazán jó spanyol OPAC sincs a weben. Pozitív vonásként említi az OPAC-ok felhasználóbarát voltát, a hozzáférés uniformitását, az Internet egyéb információihoz való hozzáférés koherenciáját, a hipertextes jellemzők beépülését, az integráció lehetőségét egy átfogóbb információs rendszerbe. A negatívumokat sorolva: az automatizált környezethez nem igazodó (nem igazított) gyakorlatot követ a katalogizálás; az elektronikus információ korában a manuális körülmények katalográfiai koncepciói vannak jelen; megmaradt a hagyományos katalográfiai terminológia; jellemző az indokolatlan redundancia, amit a könyvtári tradíciók súlya okoz; a hipertext-környezet lehetőségeinek felemás kihasználása; generációs lemaradás van a vizsgált OPAC-ok és a minimálisan elvárt második generációs rendszerek kívánalmai között.

(Mohor Jenő)

Információkeresés

99/056

CILIBERTI, Anne - RADFORD, Marie L. - RADFORD, Gary P. [et al.]: Empty handed? A material availability study and transaction log analysis verification = J.Acad.Lib. 24.vol. 1998. 4.no. 283-289.p.

Eredménytelen keresések egy egyetemi könyvtárban: a használók észrevételeinek felmérése és a számítógépi keresési naplók ellenőrzése

Állományalakítás; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Leltárhiány

A cikk használói felmérések alapján egy egyetemi könyvtárban (Adelphi University, Garden City, N.Y.) a keresett dokumentumok elérhetőségét vizsgálta. A következőket tanulmányozták: OPAC használók, a CD-ROM indexek használói, számítógépes használati naplók. A szerzők ajánlásokat tesznek a kersési kudarcok csökkentésére.

(Autoref.)

99/057

GOURBIN, Géraldine: Une nouvelle profession: cyber-documentaliste. L'exemple de Nomade = Documentaliste. 35.vol. 1998. 3.no. 175-178.p.

A „kiberdokumentalista” feladatai a „Nomade” internetes indexelő rendszer példáján

Gépi indexelés; Gépi információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

A *Nomade* elnevezésű címadatbázist 1996 nyarán indította útjára az Objectif Net cég. Indulásakor 2800 web címet tartalmazott 3000-féle kategória szerint csoportosítva. Mára már olyan tájékoztatói eszközzé nőtte ki magát, mely 45 ezer francia vonatkozású web-hely jellemzését foglalja magába, mintegy 5000-féle kategória szerint rendezve. A bejelentett web-helyek indexelését és osztályozását a *Nomade* Tartalmi Csoportja végzi. Az Internetről számozó információk ilyenén megszervezéséhez hosszú előkészületekkel ki kellett alakítani egy indexelési rendszert és azokat az elveket, amelyek alapján tematikus bokor hozható létre. Nagyban támaszkodtak a Dewey-féle tizedes osztályozási

rendszerre, de fölhasználtak tézauruszokat, tárgyszójegyzékeket is. Az alábbi tizenkét főosztályt alakítottak ki (francia nyelvi betűrendben): Hírek, sajtó; Művészet és kultúra; Oktatás és foglalkoztatás; Ipar, kereskedelem, gazdaság; Állam és közszolgálat; Család és egészségügy; Informatika és távközlés; Szabadidő és turizmus; Tudomány és technológia; Társadalomtudományok és humaniorák; Politika és társadalmi élet; web-használat. Kezdetben másodlagos kategóriákkal megkülönböztették a fizetésköteles információk lehetőségeit az ingyenesen hozzáférhetőktől. Közvetlen utalók (pointeurs) és kapcsolódási pontok (renvois) segítik a közlekedést a témák, szakok között. A hierarchikus fogalmi rend nem zárt, nem merev, a használói igények figyelembevételével még bővül, módosul.

A web-helyek szolgáltatói kérhetik felvételüket a *Nomade* adatbázisba. Az első indexelést maguk a web-helyek szerkesztői végzik, utána következik a *Nomade* tartalmi stábjá. A kitöltött űrlapokat eljuttatják a *Nomade*-hoz, amelyek tartalmazzák a szerkesztő nevét, a földrajzi helyet, a vállalkozás formáját, a megcélzott közönséget és rövid, tényszerű tartalmi ismertetést. 1996-ban a *Nomade* dokumentátorai naponta alig 30-50 web-helyet tudtak felkutatni, ma viszont már naponta 150-nél több bejelentkezést fogad az Access adatbázis, és ez hetente ezernél több ellenőrzendő URL címet jelent számukra. Kapcsolatot kell létesíteniük az adott web-helyekkel, össze kell vetniük az ott elérhető információkat a bejelentések tartalmával, utána kell járni a hiányzó adatoknak. Nem könnyű néha a szerkesztő nyomára bukkanni, mert gyakran csak a szerzői jogok tulajdonosát tüntetik fel a honlapon. A *Nomade* megtagadhatja a web-hely felvételét, ha az még tartalmilag hiányos vagy nem egyeztethető össze az elfogadott normákkal (pl. gyűlöletkeltő, pedofil vagy szektás propaganda stb.). A pontatlan vagy megváltozott címeket időről időre törölni kell a nyilvántartásból. A *Nomade* rendszeres e-mail kapcsolatot tart fenn a web-helyek szerkesz-

tőivel. A Nomade nem a web-oldalakat indexeli, hanem csak a web-helyeket osztályozza. Nem helyettesítheti tehát a keresőrendszereket. Egyre növekszik a francia nyelvű web-helyek száma. A referált honlapok kb. 30%-a mögött egy-egy magánszemély áll. A feldolgozásnál meg kellett határozni egy fontossági sorrendet, melyben előnyt élveznek a vállalatok, egyesületek, a közhasznú és oktatási célú web-helyek.

(Nagypál László)

Lásd még 63

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

99/058

ARKIN, Elisabeth: User initiated interlibrary loan = Interlend.Doc.Supply. 26.vol. 1998. 3.no. 119-122.p.

A használók közvetlen könyvtárközi kölcsönzése

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Figyelőszolgálat; Használó; Könyvtárközi kölcsönzés

Az Aalborgi Egyetemi Könyvtárat 1974-ben alapították, közel 1000 egyetemi tanár és 10 ezer hallgató könyvtári ellátásáról gondoskodik. Teljes költségvetése 33,4 millió dán korona, amelyből 10,7 millió (32%) jut az állománygyarapításra.

A könyvtárközi kölcsönzést a gyarapítás kiegészítőjének tekintik. Az e művelet keretében végzett folyóiratcikk-szolgáltatás egyre inkább dokumentumszolgáltatás néven ismert. A használók a dokumentum megszerzése érdekében a könyvtár felkeresése helyett más megoldást is választhatnak, többek

között kereskedelmi és kvázi-kereskedelmi vállalkozások, valamint más könyvtárak szolgáltatásait, melyekért sokan fizetni is hajlandók. Ilyen háttér ismeretében az Aalborgi Egyetemi Könyvtár CASIAS néven új projektet indított be, hogy tesztelje egy olyan témafigyelő és egyéni folyóiratcikk-szolgáltatás fogadtatását és gazdaságosságát, melyet az egyes használók a saját munkaasztaluknál vehetnek igénybe.

Az új szolgáltatás elsősorban az oktatók, alkalmazottak és a felsőéves hallgatók jobb ellátását tűzte ki célul. Az UnCover Reveal web-helyhez mintegy 200 használó számára biztosítottak hozzáférést az egyetemi hálózaton keresztül. A heti keresések 25 egyénileg meghatározott keresési stratégia alapján történnek, 17 ezer folyóiratcímre terjedően. A használók közvetlenül és ingyenesen rendelhetnek cikkeket (maximum 50 címet) az UnCover-folyóiratokból, melyeket 24 órán belül faxon megkapnak. A költségvetés 1996 őszére 150 ezer dán korona, 1997-re 300 ezer korona volt. A projekt célja a folyóiratkörözésnél jobb, korszerűbb megoldás, gyorsabb ellátás megvalósítása, a kereskedelmi közvetítők és más könyvtárak szolgáltatásainak bevonásával és értékelésével.

1995-ben a könyvtár tanszékenként 10 folyóiratot vásárolt és terjesztett, összesen 180 címet. Ez a megoldás munkaigényesnek és költségesnek bizonyult. Az UnCoverrel összehasonlítva nem volt eléggé sokrétű ahhoz, hogy az oktatók egyéni igényeit kielégítse. Az UnCover segítségével a használók sokkal több folyóirat tartalmához hozzáférhetnek. A tanszékeknek nyújtott csoportos ellátást nagymértékben javíthatja egy olyan szolgáltatás, mely az egyéni igényekre koncentrál.

A projekt vezetője és koordinátora alaposan tanulmányozta az UnCovert és web-felületük alapján dán nyelvű ismertetőt készített a szolgáltatásról. Kilenc instruktort neveztek ki, akiknek feladata az oktatókkal való kapcsolattartás és a szolgáltatás bemutatása, megismertetése lett. A projekt népszerű-

sítése érdekében levelet írtak a tanszékvezetőknek, majd ugyanezt e-mail-ben elküldték minden októnak is. A várakozásnak megfelelően a reakció igen lelkes volt.

Egyelőre minden folyóiratból lehetővé tették a rendelést, függetlenül attól, hogy megvan-e a könyvtár állományában az adott folyóirat vagy sem. (Ennek automatikus kiszűrése ugyanis további 10 ezer dolláros beruházást igényelt volna, s csak egy évre garantálná az eredményt). Havonta figyelték a használatot, az UnCover biztosította a könyvtárat, hogy a szolgáltatás leállítható, ha a cikkrendelés túlságosan „elszabadulna”. Az UnCoverrel való kapcsolat a Dán Könyvtári Központon keresztül valósul meg, teltet útján. Ők továbbítják a havi jelentéseket és számlázzák a használatot.

Az 1000 potenciális használó közül 153 kap elektronikus tartalomjegyzéket az UnCovertól. Hat hónap alatt összesen 126-an rendeltek cikkeket, tehát meglehetősen szűk használói körrel van szó. Az 1996 szeptembertől decemberig tartó időszakra előirányzott 150 ezer koronás költségvetés 61 százalékát használták fel, az 1997 első félévére tervezett 300 ezres összegnek pedig 65 százalékát. Az egy személy által rendelt cikkek száma igen változatos képet mutat, a használók 15%-a 20-nál több cikket rendelt, az átlagszám 11. A rendelt cikkek 50%-a olyan folyóiratokra vonatkozott, amelyekre legalább három rendelés jutott. E folyóiratcímek 35%-a megtalálható a könyvtárban. A leggyakrabban rendelt folyóiratcímekről listát készítették (jelelve, hogy melyik van meg a könyvtárban) és továbbították a gyarapítási osztálynak.

A projektől talán azt is elvárták néhányan, hogy a könyvtárközi kölcsönzés terheit csökkenti. Nem így történt, ez továbbra is egyenletes (kb. 10%-os) növekedést mutat. Az új szolgáltatással olyan tanszéki igényeket elégítenek ki, melyek korábban teljesíthetetlenek maradtak. Az egyetemi könyvtár mint szolgáltató szervezet számára fontos, hogy ne csak reagáljon a használói kérésekre, hanem aktívan lép-

jen fel, új szolgáltatási formákat alakítson ki. A jövő feladata még a költségellenőrzési módszerek javítása és az adminisztráció csökkentése.

(Feimer Ágnes)

99/059

CONSTANTIN, Olga: International interlibrary lending activity in Romania and co-operation with other countries = Interlend.Doc.Supply. 26.vol. 1998. 3.no. 115-118.p.

A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés Romániában és az együttműködés más országokkal

Együttműködés -nemzetközi; Költségvetés; Könyvtárközi kölcsönzés; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár

Romániában az elmúlt hét év gazdasági nehézségei a könyvtári szolgáltatásokban is megmutatkoznak. A csökkenő költségvetések miatt a könyvtárak nem tudnak külföldi könyveket vásárolni, sem a fontos külföldi folyóiratokra előfizetni. Ezért a legtöbb kutató az új tudományos-műszaki szakirodalom beszerzésére a könyvtárközi kölcsönzéshez folyamodik. Nemzetközi kölcsönzéssel egyedül a Nemzeti Könyvtár foglalkozik az egész országban. Ez a centralizáció nem politikai döntés következménye, hanem az előző rendszer hagyatéka, amikor minden, nyugatról származó információt ellenőriztek. Azóta az egyetlen előrelépés mindössze annyi volt, hogy a nemzetközi kölcsönzéssel kért anyagokat már nem cenzúrázzák, ám mivel oly kevés pénz áll rendelkezésre, maguk a könyvtárosok kénytelenek cenzorként működni, hogy eldöntsék, milyen kéréseket elégítenek ki. A nehéz körülmények ellenére a nemzeti könyvtár könyvtárközi kölcsönzési osztálya évenként kb. 700 dokumentumot szerez be.

(Autoref.)

99/060

NANN, Victoria Z.: A comprehensive website meets the serial librarian's back issues needs = Internet Ref.Serv.Q. 3.vol. 1998. 3.no. 93-95.p.

USBE (United States Book Exchange): átfogó web-szolgáltatás visszamenőleges folyóiratszámok beszerzésére

Dokumentumszolgáltatás; Időszaki kiadvány; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerző ismerteti az USBE (United States Book Exchange) web-helyét, ahol jóformán minden folyóirat régi számai elérhetők. A szolgáltatás fő kínálata: online katalógus több mint 17 ezer tudományos folyóiratról, megrendelő oldal, tagsági felvételi űrlap, ingyenes keresési lehetőség a kifogyott könyvekre. A web-hely tájékoztat továbbá a főlőpéldányok ajándékozásának módjáról, aktuális információkat közöl a folyóiratos könyvtárosok számára, és egy, az USBE elnökével és szolgáltatási igazgatójával készített interjú is olvasható rajta.

(Autoref.)

Lásd még 18-19

Dokumentációs szolgáltatások

99/061

FORD, Charlotte E. - HARTER, Stephen P.: The downside of scholarly electronic publishing: problems in accessing electronic journals through online

directories and catalogs = Coll.Res.Lib. 59.vol. 1998. 4.no. 335-346.p. Bibliogr. 11 tétel.

A szakirodalom elektronikus publikálásának hátulütője: nehéz megtalálni az elektronikus folyóiratokat az online minervákban és katalógusokban

Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus folyóirat; Központi katalógus -online; Minerva -adatbázisokról

A cikk annak a kutatásnak az eredményeit ismerteti, amely négy online e-folyóirat kalauz és két online központi katalógus hasznosságát vizsgálta a bennük felvett elektronikus folyóiratok elérhetősége szempontjából. A hat forrást a gyűjtőkör, a pontosság, a frissesség és az átfedés szempontjából hasonlították össze. A legtöbb e-folyóirat elérésére több URL állt rendelkezésre. A kalauzok címenként kevesebb URL-t adtak meg, mint a katalógusok, de nagyobb volt bennük az aktualizált, működő URL-ek aránya; a katalógusok tartalmazták a legtöbb URL-t, ám itt az érvénytelen címek nagyobb arányban fordultak elő. Az eredmények rámutatnak a kalauzok illetve a katalógusok eltérő funkcióira, és bemutatják e források karbantartásának problémáit az Interneten. A szerzők megoldásokat is javasolnak arra, hogyan lehetne a fenti kalauzok és katalógusok pontosságán és frissességén javítani.

(Autoref.)

99/062

KUSHKOWSKI, Jeffrey D. - GERHARD, Kristin H. - DOBSON, Cynthia: A method for building core journal lists in interdisciplinary subject areas = J.Doc. 54.vol. 1998. 4.no. 477-488.p. Bibliogr. 25 tétel.

Módszer folyóirat-törzsanyagjegyzék előállítására interdiszciplináris területeken

Folyóirat; Gépi információkeresés; Hivatkozásmutató; Interdiszciplináris problémák; Törzsanyag

A cikk egy egyszerű módszert ismertet bizonyos szakterületek magfolyóirat-jegyzékeinek összeállítására, elektronikus indexekben számlált hivatkozatalemzéssel. Az ún. Egyszerű Index Módszerrel (Simple Index Method) nem szükséges sok indexet használni egy téma különféle szempontjainak számbavételére. E módszer lehetővé teszi az állománygyarapítási könyvtárosok számára a jegyzék elkészítését akkor is, ha nem állnak rendelkezésére szabványos bibliográfiák és speciális referáló és indexelő eszközök, sőt, a jegyzék tartalma a helyi igényekhez alakítható.

(Autoref.)

99/063

RODRIGUEZ YUNTA, Luis: Evaluación e indicadores de calidad en bases de datos = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 1.no. 9-23.p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. angol nyelven

Adatbázisok értékelése és minőségi mutatói

Adatbázis; File-szervezés -gépi; Hatékonyság

A minőségellenőrzést be kell építeni az adatbázis-előállítók munkamódszerébe. Ehhez pedig – többek között – arra van szükség, hogy a bibliográfiai adatbázis előállítója pontosan ismerje azt a valóságos környezetet, amellyel az adatbázis találkozni fog: a használat mértékét, határfokát, a rendszer gyenge pontjait, vagy az elsődleges problémákat. Mindazonáltal a tervezés és az előállítás folyamatának, módszereinek minőségi szempontú elemzése azt is mutathatja, hogy a javítás érdekében esetleg változtatásokat kell végrehajtani, s ezek az adatbázis kezelését és fenntartását is kedvezően befolyásolhatják. Ilyen változtatások lehetnek:

- ki kell cserélni a dokumentációs szoftvert, nincs ugyanis értelme olyan tartalmi-módszerbeli változásokat tervezni, amelyeket az adott szoftver nem tesz lehetővé. A csere ugyanakkor a szükségletek, és ne az álmok megvalósítását célozza: nagyon pontosan és világosan meg kell határozni a szükségleteket és a prioritásokat, mielőtt programot cserélnénk;
- össze kell hangolni a használónak adott kézikönyvet vagy az online helpet a tényleges működéssel: igen sok problémát lehet elkerülni a felhasználó jobb tájékoztatásával;
- át kell tervezni a mező-struktúrát az adatbázisban: célszerű lehet néhány új mező létrehozása a bibliográfiai leírások pontosabbá tételéhez, a megfelelőbb visszakereséshez vagy az index-kifejezések jobb ellenőrzéséhez;
- a dokumentációs analízis kritériumainak revíziója;
- változtatni kell a munkamódszereken: az adatbázis létrehozásának, fenntartásának folyamatában a részfeladatok és részcélok is pontosan meghatározandók, hiszen kis hibák is komoly diszfunkciókat okozhatnak.

Mindenesetre az értékelő tevékenységnek semmi értelme, ha nem vezet azonnali döntések meghozatalához.

(Mohor Jenő)

Lásd még 15, 54

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

99/064

ARHIPOVA, I.: Rebenku pomogaet „govorasâa” kniga = Biblioteka. 1998. 3.no. 94-95.p.

A gyermekeknek segít a „beszélő” könyv

Gyermekolvasó; Hangos könyv; Hátrányos helyzetű olvasó

Napjainkban világszerte intenzív törekvés a fogyatékos emberek hozzásegítése a normális életvitelhez. Ezen belül a fogyatékos gyerekekről való fokozott gondoskodás, az egyfajta pozitív diszkrimináció különösen fontos, hiszen tudatosított lehetőségeik szerint ők is hozzájárulnak majd az emberiség jövőjének alakításához.

Az ismertetett cikk hatósugara korántsem csak a vak gyerekek speciális ellátására terjed ki, hanem más fogyatékos gyerekkategóriákéra is. Ennek megfelelően esik szó a hangos könyvek kiadásáról, az „öregbetűs” könyvek iránti igények kielégítésének módjáról (Logos és Izoizdat kiadóról, speciális könyvtárak hangos könyveiről és a rádiós hangjátékok rögzítéséről), továbbá arról, hogy a fogyatékos gyerekek könyvtári ellátása felettébb eszközigenyes (felvevő és lejátszó berendezések).

Az oroszországi speciális könyvtárak közül a vako-kéi (71 van belőlük az országban) a legfejlettebbek és a legaktívabbak a módszertani segédletek kiadása vonatkozásában. De a többi érdekelt könyvtár is törekszik elősegíteni az ellátás színvonalának emelését és megteremteni az egyes fogyatékos kategóriák szerinti megfelelő szolgáltatásokat.

Külön kérdés a fogyatékos gyerekek ellátására specializálódó könyvtárosok kiképzése. Ez ui. felettébb komplex feladat. Egy-egy ilyen könyvtárosnak egyaránt pszichológusnak és pedagógusnak is kell lennie, képesnek arra, hogy az elébe kerülő helyzeteket elemezze és prognosztizálni tudja végkifejletüket.

A fogyatékos gyerekek ellátásában – természetesen – korántsem csak a specializált könyvtárak érdekeltek, hanem a nyilvános és iskolai könyvtárak is. 1996-ban konferencia tekintette át ezt a korántsem könnyű könyvtári feladatkört.

(Futala Tibor)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

99/065

TELLER, Barbara: Bibliotheken in Internet. Eine Evaluierung der Qualität von Internet-Präsentationen deutscher Bibliotheken = NFD Inf. 49.Jg. 1998. 7.no. 415-419.p.

Könyvtárak az Interneten. Német könyvtárak Internetes bemutatkozásának értékelése

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Tudományos és szakkönyvtárak

A könyvtári Internet-oldalak minőségének vizsgálata már régóta esedékes volt. Egy felmérés során 173 német könyvtár honlapjait elemezték. Készült egy kritériumkatalógus is, de főleg a web-oldalak információtartalmára koncentráltak (közölnek-e alapvető és további fontos információkat, biztosítják-e a párbeszédet, közlik-e az elkészítés időpontját és a nyújtott szolgáltatásokat, tartalmazznak-e csatolásokat). Az értékeléshez pontozást vezettek